

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی

رشته : علوم اجتماعی ، گرایش : مردم شناسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

موضوع:

بررسی مردم شناختی فرهنگسراها و کارکردهای فرهنگی
شهرداری منطقه ۲۱ در توسعه فرهنگ شهروندی

استاد راهنما :

دکتر اصغر عسگری خانقاه

استاد مشاور :

دکتر عسگری نوری

دانشجو :

سارا صادقی بالاجور شری

زمستان ۹۰

تقديم :

با حمد و سپاس به درگاه ایزد منان آن تنها
ياور مدد خواهان و ياري دهنده عزم
کنندگان ....

کنون که با توفیقات آن معین مستعان این را
پر پیچ و خم را به پایان رساندم بر خود
واجب می دانم ، از زحمات کلیه کسانی که
در این راه مهم من را ياري نمودند تشکر و
قدردانی نمایم و سپاس خالصانه خود را
نثارشان کنم .

اول وجودي که لایق این شکرانه می باشد
پدر بزرگوآرم است که با همراهی و
همیاریش ، دلگرم کننده روزهای تحصیل
بود .

مادر مهربان و عزیزم که دعای خیرش
راهگشای مسیرم بود . این پژوهش را تقديم
وجود نازنینتان می کنم .

سپاسگزاری

آقای دکتر اصغر عسگری خانقاه استاد عزیز و بزرگوارم : با تمام وجود و صمیمانه متشکرم که در رفع معایب و نواقصم راهنمایم بودید و با ارشادات خود باعث ترغیب و تشویق شدید. از خداوند متعال خواهانم بر توفیقات شما بیافزاید و شما را حفظ نماید .

آقای دکتر عسگری نوری استاد مهربانم : با تمام وجود از شما متشکرم که همانند پدری مهربان با مشورت ها و کمکهایتان در این مسیر یاریم کردید. طول عمر با عزت و سلامت را برای شما از درگاه خداوند منان خواستارم .

سپاس

آقای دکتر مصطفی ملکی معاونت محترم
اجتماعی فرهنگی شهرداری منطقه ۲۱

سرکار خانم کاشانی مدیر مطالعات
شهرداری منطقه ۲۱

کلیه کارمندان شریف شهرداری منطقه
۲۱

وتشکر ویژه از آقای امینیان برای تنظیم و
همراهی در طول انجام پژوهش .

برای همه این عزیزان عزت و شرف
جاودانه آرزومندم ....

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب سارا صادقی بالاجورشری دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۷۰۸۴۹۳۷۹۰۰ در رشته علوم اجتماعی - مردم شناسی در تاریخ ۹۰/۱۱/۲۹ از پایان نامه خود تحت عنوان " بررسی شناختی فرهنگ سراها و کارکردهای فرهنگی شهرداری منطقه ۲۱ در توسعه فرهنگی شهروندی " با کسب نمره ۱۸ و درجه عالی دفاع نموده ام بدیتوسیله متعهد می شوم:

- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق رویه های موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
- ۲- این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود ، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت .

نام و نام خانوادگی : سارا صادقی بالاجورشری

تاریخ و امضاء

سارا صادقی

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۰/۱۱/۲۹

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم سارا صادقی بالاجورشری از پایان نامه

خود دفاع نموده و با نمره ۱۸ به حروف هجده و با درجه عالی

مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

مرغی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده و کلیدواژگان

فصل اول کلیات تحقیق

۲	مقدمه
۱۲	بیان مساله
۱۴	اهمیت و ضرورت تحقیق
۱۵	اهداف تحقیق
۱۶	سوالات تحقیق
۱۷	روش تحقیق
۱۷	ابزار تحقیق
۱۷	مکان تحقیق
۱۷	جامعه تحقیق
۱۸	پیشینه مطالعاتی تحقیق
۱۸	مفاهیم

فصل دوم مطالعات نظری

۲۹	مقدمه
۳۱	تاریخچه تشکیل شهرداری (بلدیه)
۳۱	آغاز يك تحول
۴۰	مراکز فرهنگی شهرداری تهران
۴۲	جایگاه معاونت اجتماعی و فرهنگی
۴۳	مهم ترین وظایف معاونت اجتماعی و فرهنگی
۴۳	اهداف دفتر معاونت اجتماعی و فرهنگی
۴۳	وظایف کلی دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی
۴۵	فرهنگسرا
۴۶	هدف فرهنگسراها
۴۷	سازمانهای زیر مجموعه شهرداری
۴۷	وظایف سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران
۱۵۰	شرح وظایف حوزه معاونت اجتماعی
۵۱	اهم وظایف اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی
۵۱	اهم وظایف اداره کل برنامه ریزی و توسعه شهری امور اجتماعی و فرهنگی
۵۴	اهم وظایف اداره کل فرهنگی
۵۶	اهم وظایف سازمان ورزش و تفریحات سالم
۵۷	اهم وظایف اداره کل امور بانوان
۵۹	شرح وظایف شرکت توسعه فضاهای فرهنگی
۶۰	۱۰ کانون و ۹ وظیفه

۶۰	اهم وظایف اداره کل سلامت
۶۱	اداره آموزش های شهروندی
۶۴	برنامه های شهرداری تهران برای توسعه آموزش های شهروندی
۶۷	شورایاری در محلات
۶۹	وظایف شورایاری های محلات
۷۱	مفهوم شهروندی
۷۲	تعریف شهروند
۷۲	ریشه های فرهنگ شهروندی
۷۶	نقش مدیریت شهری در توسعه فرهنگ شهر نشینی
۷۹	چارچوب نظری تحقیق
۸۴	تاریخچه و معماری تهران
۸۶	جغرافیای تاریخی تهران
۸۶	محدوده جغرافیایی تهران
۸۷	شهر شدن تهران
۸۸	تهران دوره افشاریه و زندیه
۸۸	تهران دوره قاجار و پایتخت شدن تهران
۹۱	محلات تهران
۹۳	استان تهران
۹۴	جدایی شهرستان کرج و تشکیل استان البرز
۹۵	آب و هوا
۹۶	منابع آب
۹۷	جمعیت‌شناسی
۹۷	دیدنی‌ها
۹۸	نمای شهر
۹۸	اقلیم تهران
۹۹	نام تهران (Taheran)
۱۰۱	ویژگی جغرافیایی منطقه ۲۱ شهرداری تهران
۱۰۱	مساحت منطقه
۱۰۱	کاربرها
۱۰۲	تقسیمات مدیریتی
۱۰۲	شبکه ارتباطی
۱۰۳	مراکز صنعتی
۱۰۳	تقسیمات عمومی
۱۰۴	جمعیت

فصل سوم روش شناسی تحقیق (متدولوژی)

۱۰۸	روش تحقیق
۱۱۱	ابزار تحقیق

۱۱۱	..... مکان تحقیق
۱۱۱	..... جامعه تحقیق
۱۱۲	..... نواحی ۳گانه منطقه ۲۱

فصل چهارم یافته های تحقیق

۱۱۵	..... مقدمه
۱۱۵	..... فعالیت های فرهنگی شهرداری منطقه ۲۱
۱۱۸	..... فرهنگسرای تهرانسر
۱۲۳	..... برگزاری جشنواره شهروند نمونه
۱۲۳	..... برگزاری جشنواره شمسه
۱۲۴	..... تشکیل خانه های اسباب بازی
۱۲۴	..... اقدامات فرهنگی شهرداری به مناسبت ماه مبارک رمضان
۱۲۴	..... ایجاد خانه های سلامت در منطقه
۱۲۸	..... مراکز راهنمایی، مشاوره و مددکاری وابسته به شهرداری
۱۲۸	..... طرح هبه (فعالیت های خیر خواهانه)
۱۲۹	..... تجهیز پاتوق محله
۱۲۹	..... برگزاری بزرگداشت نام آوران ایران زمین و روزهای ملیکشور
۱۳۰	..... برگزاری تور گردشگری
۱۳۰	..... طرح شهردار مدرسه
۱۳۱	..... برنامه های دبیر خانه جامعه ایمن
۱۳۲	..... حفظ فرهنگ ایثار و شهادت با دیدار و تجلیل از خانواده های شهداء
۱۳۳	..... برنامه های فرهنگی و اجتماعی اداره امور بانوان
۱۳۴	..... آموزش حقوق و تکالیف شهروندی
۱۳۵	..... اقدامات مرکز خدمات اجتماعی و رفاهی منطقه ۲۱
۱۳۵	..... اداره مشارکت شهروندی
۱۳۶	..... اقدامات مرکز خدمات اجتماعی و رفاهی منطقه ۲۱
۱۳۶	..... اداره مشارکت شهروندی
۱۳۶	..... اقدامات اداره آموزش های شهروندی
۱۳۷	..... اجرای طرح نیم رخ در محلات
۱۳۷	..... طرح مدیریت محله
۱۳۸	..... سامانه نشاط
۱۳۹	..... جلوگیری از آسیب های اجتماعی مانند کودکان کار و کارتن خوابها
۱۴۰	..... ارتقاء فرهنگ ورزش و ورزش سالمندان
۱۴۴	..... برگزاری بازاریچه ها و توسعه اشتغال زایی در منطقه
۱۴۵	..... نقش فرهنگ سراها و سرای محلات در توسعه فرهنگ شهروندان
۱۴۶	..... اقدامات شهرداری برای بهبود و زیبا سازی منطقه
۱۴۷	..... اقدامات شهرداری برای بهبود فرهنگ رانندگی و احترام به حقوق شهروندان
۱۴۷	..... برنامه های فرهنگی برای کودکان منطقه

۱۴۷	..... خانه هاي کار آفريني
۱۴۸	..... اقدامات شهرداري در بوستانهاي منطقه
۱۲۹	..... برگزاري مسابقات عمومي و فرهنگي از قبيل کتاب خواني و فرهنگ شهرنشيني
فصل پنجم تحليل و نتيجه گيري	
۱۵۴	..... نتيجه گيري
۱۵۴	..... بزرگترين مشكلات جوانان و اهالي منطقه
۱۵۸	..... منابع

فهرست جداول

صفحه	جدول
۱۰۳	جدول ۱-۲ تقسیمات عمومی
۱۰۵	جدول ۲-۲ نواحی منطقه ۲۱
۱۲۲	جدول ۱-۴ تفکیک پیامدها به تفکیک دوره های قبل، حین و پس از اجرا
۱۴۸	جدول ۲-۴ گزارش وضعیت پروژه های سال ۹۰ معاونت اجتماعی منطقه ۲۱
۱۴۹	جدول ۳-۴ مراکز اداره امور بانوان
۱۴۹	جدول ۴-۴ مراکز مرکز جامع رفاه و خدمات و مشارکتهای اجتماعی منطقه ۲۱
۱۵۰	جدول ۵-۴ مراکز فرهنگی، آموزشی و مذهبی منطقه ۲۱
۱۵۰	جدول ۶-۴ خانه های اسباب بازی در منطقه ۲۱
۱۵۱	جدول ۷-۴ مراکز اداره سلامت منطقه ۲۱
۱۵۲	جدول ۸-۴ مراکز اداره ورزش منطقه ۲۱

فهرست نقشه ها و تصاویر

صفحه	عنوان
۱۱۲	نقشه ۱ : ناحیه یک شهرداری منطقه ۲۱ تهران
۱۱۳	نقشه ۲: نقشه ناحیه دو شهرداری منطقه ۲۱ تهران
۱۱۳	نقشه ۳: نقشه ناحیه سه شهرداری منطقه ۲۱ تهران
۱۱۶	تصویر ۱: "شهرداری منطقه ۲۱"
۱۱۶	تصویر ۲: "شهرداری منطقه ۲۱"
۱۱۷	تصویر ۳: "شهرداری منطقه ۲۱"
۱۱۹	تصویر ۴: محل احداث فرهنگسرای تهرانسر
۱۲۷	تصویر ۵: "خانه سلامت محله ویلاشهر"
۹۰	تصویر ۶: "خانه سلامت محله چیتگر شمالی"
۱۲۹	تصویر ۷: "پاتوق محله چیتگر شمالی"
۱۳۳	تصویر ۸: "مزار شهدای گمنام در تهرانسر"
۱۴۰	تصویر ۹ "کارتن خواب بر روی یکی از پل های عابر پیاده در تهرانسر"
۱۴۱	تصویر ۱: "مجموعه ورزشی یاس در تهرانسر"
۱۴۲	تصویر ۱۱: "مجموعه ورزشی شهدای چیتگر شمالی"
۱۴۲	تصویر ۱۲ "زمین چمن مصنوعی شهدای چیتگر شمالی"
۱۴۳	تصویر ۱۳: "زمین چمن مصنوعی شهدای چیتگر شمالی"
۱۴۳	تصویر ۱۴: "زمین چمن مصنوعی در حال احداث شهرک دانشگاه"
۱۴۴	تصویر ۱۵: "مجموعه ورزشی استقلال ، شهرک استقلال"
۱۴۶	تصویر ۱۶: "سرای محله شهرک دانشگاه"

چکیده

لازمه توسعه و داشتن يك شهر مدرن ايجاد مراكز گسترده فرهنگي است تا همزمان با توسعه خدمات شهري، فرهنگ شهروندان نیز ارتقاء يابد. در ايران چند سالي است كه نهضت فعاليتهاي فرهنگي در شهرداريها به خصوص در كلان شهرها ايجاد شده است. امروز نياز اساسي جامعه شهري گسترش فرهنگ شهروندي است تا بتوان با مشاركت شهروندان، از آسيب هاي اجتماعي پيشگيري كرد. فرهنگسراها در واقع يكي از مهم ترين اماكن فرهنگي به شمار مي روند كه به دليل ارتباط نزديك با خانواده ها مي توانند بر روند فرهنگ سازي در خانواده موثر باشند و به دنبال آن بر فرهنگ عمومي جامعه تاثير بسزا بگذارند. بي شك حوزه فرهنگي سنگ بناي مشاركت اجتماعي مردم در مديريت شهري است و با توسعه مشاركت شهروندان حضور آنها در ساير عرصه ها افزايش چشمگيري خواهد يافت.

هدف اصلي اين تحقيق بررسي مردم شناختي فرهنگسراها و كاركردهاي فرهنگي شهرداري منطقه ۲۱ در توسعه فرهنگ شهروندي است. در اين تحقيق از روش ژرفا نگر همراه با مشاهده مشاركت آميز، مصاحبه و استفاده از افراد آگاه و مطالعات كتابخانه اي و اسنادي بهره گيري شده است. يافته هاي تحقيق حكايت از اين امر داشت كه منطقه ۲۱ به لحاظ سرانه فرهنگي و اجتماعي در سطح پاييني قرار دارد. وجود قوميت هاي مختلف با خرده فرهنگهاي متفاوت و يك دست نبودن منطقه از موارد ي است كه انجام كار فرهنگي در اين منطقه را با مشكل مواجه کرده است. همچنين لازم است فعاليتهاي فرهنگي شهرداري متناسب با گروهها و سنين و قوميت هاي مختلف باشد تا ميزان رضاييت شهروندان منطقه فراهم شود.

واژگان كليدي: ۱/ فرهنگ، ۲/ شهروند، ۳/ شهرداري، ۴/ توسعه، ۵/ فرهنگسرا، ۶/ تعلق اجتماعي.

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

شهر در دوران مدرن بر مبنای شهروند استوار است و با توجه به پیچیده بودن زندگی شهرنشینی، نیازهای اجتماعی و فرهنگی آن به تبع متنوع خواهد بود و شهروندان هستند که تعیین میکنند که این نیازها چگونه باید باشد. در چنین مواقعی سازمان‌ها نقشی انکارناپذیر در زندگی فردی - اجتماعی ایفا می‌کند. در میان سازمان‌ها و ادارات دولتی و شبه دولتی می‌توان گفت که سازمان شهرداری و شورای شهر مردمی‌ترین نهاد می‌باشد. در دهه‌های اخیر مدیریت شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی در ایران به ابعاد فرهنگی و اجتماعی شهر توجه زیادی کرده‌اند و با تشکیل حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی در ساختار خود تعهدات و برنامه‌های خاصی برای ارتقای شهروندی در نظر گرفته‌اند، لذا در این حوزه فرآیند اجتماعی شدن و آموزش اجتماعی شیوه زندگی شهرنشینی از اصول مهم ساختار نظام توسعه فرهنگی شهر است که کمک‌شایانی به ارتقاء فرهنگ شهروندی می‌نماید. با توجه به این که در هر منطقه شهری ساختار و فضای فرهنگی و اجتماعی خاصی وجود دارد می‌بایست در هر منطقه برنامه‌ها و آموزش‌های خاصی در زمینه نهادینه کردن فرهنگ شهرنشینی انجام داد. در این فضا نهاد‌های شهری در جهت الگوی رفتاری خاص متناسب با روحیات و ساختار اجتماعی فضای شهری به صورت تعامل متقابل و کنش فرهنگی همراه با مشارکت اجتماعی شهروندان فرآیند‌های جامعه‌پذیری و اجتماعی شدن را آموزش می‌دهند. این گونه یادگیری اجتماعی به نوعی انطباق یافتن شهروندان با ارزش‌ها و هنجارهای یک جامعه شهری است که متولیان نهادهای فرهنگی و اجتماعی شهرداری باید همگام با آن به آموزش اجتماعی و گسترش ارزش‌ها و هنجارها متناسب با زندگی شهری بپردازد. این نقش در قالب خدمات رفاهی، فراغتی، آموزشی و اجتماعی باید صورت گیرد. معاونت اجتماعی فرهنگی معاونتی است که تلاش می‌کند با همکاری مراکز دانشگاهی و نخبگان رشته‌های مرتبط با مدیریت شهری اجرای وظایف و مسئولیت‌های لازم به منظور تبدیل سازمان شهرداری به یک نهاد اجتماعی و فرهنگی سرمایه‌های اجتماعی را افزایش داده و تقابلات را به تعاملات تبدیل کند تا بدین وسیله سطح رضایتمندی و اعتماد مردم افزایش یابد. آنچه انسان معاصر را از انسان در قرون گذشته متمایز می‌سازد هویت شهروندی اوست. شرط تحقق و تبدیل شهرداری از سازمانی خدماتی به نهاد اجتماعی، گسترش آموزش‌های شهروندی و رشد و ارتقای فرهنگ عمومی جامعه جهت جلب مشارکت عمومی شهروندان است و این امر نیاز به بازتعریف فرهنگ عمومی دارد. امروز نیاز اساسی جامعه شهری گسترش فرهنگ شهروندی است تا بتوان با مشارکت شهروندان از آسیب‌های اجتماعی پیشگیری کرد. اگر خواسته باشیم در شهری با آرامش و در صلح اجتماعی زندگی کنیم باید بتوانیم شرایطی را فراهم کنیم که افراد یعنی واحدهای تشکیل‌دهنده جامعه مورد نظر بتوانند و مایل باشند که

حقوق و وظایف خود را درونی کنند و این درونی کردن به ما امکان می دهد که هزینه های اجرائی شدن حقوق و وظایف خود را به حداقل ممکن برسانیم چه در غیر این صورت این هزینه ها دائما افزایش یافته و ما را به موقعیت هایی می رساند که ناچاریم کنترل اجتماعی را دائما افزایش دهیم.

"ایران کشوری است که جمعیت روستایی آن با سرعت پیش بینی نشده به جمعیت شهری تبدیل شدند. این اتفاق پیچیدگی ها و موانع رشد فرهنگ شهروندی در ایران را چند برابر کرده است. زیرا از سوئی روستائینی که تا چندی پیش در روستا زندگی می کردند، امروز به دلیل تغییر زیستگاهشان خود را شهری میدانند و از سوی دیگر سازو کار زندگی شهری در مفهوم اخص کلمه به آنان آموزش داده نشده است. بزرگترین مشکل شهروندی و شهر نشینی در ایران سرعت بسیار بالایی بوده است که ما در شکل گیری شهرها داشته ایم.

این امر خود به سرازیر شدن درآمدهای نفتی از سال های دهه ۱۳۳۰ به کشور بر میگردد که امکان تغییر گسترده زیر ساخت ها را فراهم کرد و از آنجا مدرنیته و تجدد عمدتا در قالب شهر و شهر نشینی فهمیده می شود. در طول بیش از نیم قرن تمام تلاش ها به کار گرفته شد که بافت های عشایری و روستایی به سود بافت های شهری ویران شوند. این اتفاق امروز افتاده است. مسئله ما در حال حاضر این است که با کشوری با حدود بیش از ۷۰ درصد شهر نشینی سرو کار داریم اما فرهنگ زیست بومی نتوانسته است در آن رشد کند. زیرا فرصتی برای چنین کاری نداشته است. بنابراین این باید بتوانیم با روش هایی خاص این فرهنگ را ایجاد و درونی کنیم" (بشیریه، ۱۳۸۷: ۲۵).

در طول چند دهه گذشته جمعیت شهر تهران به واسطه مهاجرت افزایش یافته است و بخشی از این جمعیت در حاشیه شهر اسکان یافته اند. شهرها روزبه روز بزرگ و بزرگ تر می شوند و جمعیت های انسانی بیشتری در آنها سکونت یابند. مرکز مطالعات جمعیت سازمان ملل در سال ۲۰۰۸ اعلام کرد که برای نخستین بار در تاریخ نیمی از جمعیت انسانی به سرعت از جمعیت مولد روستایی به جمعیت مصرف کننده و خدمات گیرنده شهری تبدیل می شوند. شهرها هم هر روز رشد فزاینده ای می یابند اما داستان رشد شهرها تنها به گسترش جمعیت و افزایش حریم شان محدود نمی شود. شهرها در طول قرن های متمادی در کنار جمعیت پذیری به تدریج به بلوغ رسیده اند. هر شهر در گام اول برای زیست پذیر بودن باید خدمات اولیه عمومی را برای شهروندانش فراهم آورد. هر شهر در نگاه اول باید به شهروندانش خدمات رسانی مناسب داشته باشد تا تامین سرانه های خدماتی مناسب و امکان ارائه خدمات عمومی به شهروندان نخستین مرحله به بلوغ مدیریت شهری است. در این مرحله است که شهرداری و نهاد مدیریت شهری نهادی خدماتی محسوب می شود.

اما دومین مرحله به بلوغ رسیدن شهرها زمانی است که شهرها به توسعه عمرانی و ساخت و سازهای گسترده در سطح شهر روی می آورند. در این مرحله شهرها به مثابه کارگاه های بزرگ قلمداد می شوند و برای تامین نیازهای اولیه شهروندان از جمله معابر و اماکن و فضاها

مدیریت شهری اقدام به ساخت و سازهایی می کنند. همزمان با توسعه شهرهای جهان و تغییر مناطق روستایی و مولد به شهرها ساکنان این سرزمین ها هرروز با هم غریبه تر می شوند . کارشناسان معتقدند که مهاجرت به شهرها هم مناطق مبدا و هم مقصد را تحت تاثیر قرار می دهد. روستاها و ماطق مقصد مهاجرت به دلیل کاهش نیروی انسانی در واقع بخش عظیمی از سرمایه های اجتماعی شان را از دست می دهند. از طرفی مناطق مبدا که مهاجر پذیرند به دلیل گوناگونی فرهنگ مهاجران خاستگاه آسیب های کلان اجتماعی هستند. در کنار این مسائل نبود بستر اقتصادی مناسب برای جمعیت های شهری که مهاجرت کرده اند باعث فقر آنان می شود. افزایش جمعیت شهرنشین، افزونی بی سابقه مهاجرت های داخلی، گسترش حاشیه نشینی، تغییر ساخت جمعیتی و دیگر گونی در باورها و ارزش ها و هنجارهای اجتماعی ورود و گسترش شتابان فناوری های جدید، توسعه شبکه های اجتماعی و... در مجموع باعث شده است امروزه الگوهای قدیمی برنامه ریزی و مدیریت شهری پاسخگویی پیچیدگی ها و نیازهای جدید و دائم در حال تغییر نباشند. بنابر این باید فاصله بین تغییر و تدبیر را به حداقل رساند. رویکرد اجتماعی و فرهنگی به مدیریت شهری و مشارکتی کردن امور شهری این امکان را می دهد تا شهروندان آگاه و مسئولیت پذیر در اداره امور شهرشان با تکیه بر شناخت از نیازهای واقعی به کمک مدیران شهری بشتابند.

تجربه جلب مشارکت شهروندان در حل مشکلات شهری و در پیش گرفتن رویکرد اجتماعی برای افزایش کارایی در مدیریت چند صباحي است که در شهرداری تهران نیز آغاز شده است. به گونه ای که از همان آغازین روزهای ماموریت شهردار فعلی تهران تبدیل شهرداری از يك سازمان صرفا خدماتی به يك نهاد اجتماعی به عنوان يك راهبرد اساسی در دستور کار قرار گرفت.

مدیریت شهری به روشنی دریافته است که این مقصود حاصل نمی شود مگر با آموزش و مشارکت شهروندان و برنامه ریزی و تسهیل راه های این مشارکت شهروندان در این نگاه صرفا ساکنان شهر پنداشته نمی شوند بلکه عناصری هستند که باید محور برنامه ریزی و عنصر کانونی شهر به حساب آیند. آنها به موجب این نگاه حقوقی دارند و البته تکالیفی؛ تکالیفی که عمدتا برخاسته از نفع عمومی است. این قطعا نیازمند آموزش و افزایش مشارکت مردم در ارتباط با مسائل شهری است و اتفاقا بیشترین پتانسیل در حوزه های فرهنگی و اجتماعی موجود است.

"با نگاهی به بحث شهروند مداری، معرفی سامانه ۱۳۷ برای طرح شکایات و نظرات شهروندان و تقویت معاونت اجتماعی و فرهنگی و همچنین حرکت قابل توجه ارزیابی اجتماعی پروژه های اجتماعی، میتوان شاهد قوت یافتن مسائل اجتماعی در نگاه مدیریت کلانشهری تهران بود. شهرداری به عنوان نهادی مدنی و برخاسته از مردم موظف است در جهت توسعه انسانی پایدار گام بردارد. در حفظ محیط زیست تلاش مند با محرومیت، فقر و انحرافات ناشی از آنها مبارزه کند و برای اعتلای فرهنگ شهرنشین و تربیت شهروندان بکوشد. در دوره های قبل عموما مطالبات مردم از شهرداری خدماتی بوده است. موضوعاتی مانند اینکه کوچه هایمان

خوب نظافت نشده یا زباله ها از محل جمع آوری نشده و یا موضوعاتی در خصوص آسفالت خیابان ها و... ولی آنچه هم اکنون اتفاق افتاده این است که بسیاری از تقاضاهای مردم در تماس با ۱۸۸۸ در حوزه آسیب های اجتماعی، پیشگیری از آسیبها و همچنین مسائل فرهنگی است." (روزنامه فرهنگ شهر همشهری، ۱۳ اردیبهشت ۱۳۹۰).

در حالی که زمانی شهرداری را تنها با شاخصه های فیزیکی و کالبدی نظیر تراکم، ساخت و ساز، کثرت جمعیت و نظافت معابر می شناختند و بر همین اساس شهرداری نیز ساختمانی به حساب می آید امید می رود با ادامه رویکرد در پیش گرفته شده به نقطه ای برسیم که شهرداری تهران با مولفه های اجتماعی و فرهنگی و مواردی همچون سبک زندگی کثرت جمعیت و تنوع شبکه ای از روابط اجتماعی نوع و میزان مصرف توسعه مسائل فرهنگی و ارتقای سطح فرهنگ شهروندی در جهت ارائه خدمات با کیفیت تر به شهروندان شناخته شود. آنگاه است که بی گمان مسیر دستیابی به افق های ارتقای کیفیت زندگی کالبد و سیمای شهری مناسب برای رشد و تعالی فرصت های کافی برای تعاون و همکاری جمعی محیط مناسب و عاری از آلودگی ها و خطرات کیفی سازی روابط اجتماعی قرار دادن انسان به عنوان محور هر گونه توسعه و در نهایت جلب حس اعتماد تعلق و مشارکت آنان در توسعه شهری راحت تر فراهم می شود.

اگر امروز در شهرداری تهران سخن از تبدیل یک نهاد خدماتی به نهادی فرهنگی اجتماعی است، به این دلیل است که یک دوره شش ساله کار پیوسته فرهنگی اجتماعی در کنار فعالیت های عمرانی در این نهاد مورد توجه قرار گرفته است. اما تغییر رویکرد شهرداری از نهادی خدماتی به نهادی فرهنگی اجتماعی یک چشم انداز است و یک تغییر راهبردی این اتفاق چیزی نیست که بگوییم در یک دوره یک ساله یا پنج ساله قابل اجرا است. تبدیل شهرداری از نهادی خدماتی به فرهنگی اجتماعی باید در یک افق بیست ساله مورد بررسی قرار گیرد تا مشخص شود که هم اکنون در کجای راه هستیم.

"شهرداری در حوزه های مختلف کارهای زیادی انجام داده است اما نکته اصلی در اجرای سیاست انسان محوری، محله محور شدن شهرداری است که برای تحقق این امر ناحیه محوری و شورا یاری ها شکل گرفتند تا با تمرکز زدایی از کل سیستم، مشارکت معنی دار مردم در اداره شهر و مدیریت یکپارچه شهری به تدریج عملی شود. از این رو در نواحی اداره های اجتماعی و فرهنگی با زیر مجموعه های متعدد مثل امور بانوان، خانه سلامت، سرای محلات، خانه اسباب بازی، کانون محبت، کانون جهان دیدگان و... شکل گرفتند که بر پای جشن ها و مناسبت ها تا تشکیل کلاس های آموزشی و مهارت آموزی و همایش ها و... از جمله خدمات گسترده این بخش شهرداری است. شهرداری در این بخش به طور خاص طرح های زیادی در جهت تقویت بنیان خانواده و بقای آن به صورت کارگاههای آموزشی و یا مشاوره های خانوادگی انجام داده است و با برپایی سامانه های نشاط و مسابقات ساده ورزشی در جهت ایجاد حس شادی و نشاط و همیاری اعضای خانواده بسیار موفق بوده است. همچنین در بخش امور بانوان با شناسایی زنان سرپرست خانوار یا بد سرپرست و دادن حمایت هایی هرچند مقطعی سعی در بهبود وضعیت موجود این زنان می کند" (معاونت فرهنگی اجتماعی شهرداری تهران ۱۳۸۹).

هیات امنای محلات کار گروه تخصصی و سمن ها (NGO) از ظرفیت های جدید مشارکتی در محلات هستند. مدیریت محله توسط شهروندان مهم ترین راهبرد و سیاست فرهنگی اجتماعی شهرداری برای فراهم کردن مقدمات و زیر ساخت های مشارکت شهروندان در اداره امور جامعه است.

"اهمیت آموزش از گذشته دور مورد توجه بوده است. در بررسی فلسفه و اندیشه می بینیم که به عنوان مثال زندگی در دولت - شهرهای یونان باستان منوط به رعایت اصولی بوده که فقط جنبه حقوقی و جزایی نداشته بلکه باید شهروند یونانی تحت آموزشهای خاص قرار می گرفت تا بتواند در شهر زندگی کند. امروزه احساس نیاز به آموزش اصول شهروندی، مجدداً مورد توجه مدیران شهری قرار گرفته است و شهرداری تهران هم این موضوع را با جدیت هر چه تمام تر دنبال می کند. داشتن یک زندگی شهری خوب نیازمند اطلاع از نحوه زندگی در جامعه است. امروزه مفاهیم زندگی اجتماعی تا حدی دگرگون شده و همین امر آگاهی و آموزش های شهروندی را اجتناب ناپذیر کرده است. آموزش زیر بنای جلب و جذب مشارکت شهروندان در اداره شهر است" (نجاتی حسینی، ۱۳۸۰: ۱۰)

مقوله فرهنگ موردی است که در هیچ کشور و شهری هیچ یک از مسئولان در مقابلش کوتاه نمی آیند و همواره در کنار برنامه های مختلف اقتصادی و سیاسی موضوع فرهنگی را نیز مطرح می کنند. شهرداری ها در بطن مقوله فرهنگ شهری قرار دارند و آن گونه که در دنیا مشاهده شده، بسیاری از شهرداری های جهان به عنوان یکی از عوامل اجرائی مسائل فرهنگی در شهر شناخته شده اند. فرقی نمیکنند در چه شهر یا روستائی زندگی می کنیم. مهم این است که هر منطقه ای برای خود فرهنگی دارد و آدم های آن منطقه هم فرهنگشان را دوست دارند و به آن احترام می گذارند، اما ترویج فرهنگ و امور فرهنگی مساله ای است که باید در هر شهر یا روستائی به آن توجه کرد. یکی از متولیان امر فرهنگ سازی، توسعه فرهنگی و همچنین پاسداری از فرهنگ سنتی مردم یک شهر یا منطقه شهرداری است. این سازمان میتواند به خوبی پاسخ نیازهای فرهنگی یک شهر را ارائه کند. فرهنگ و هنر بخشی از اندیشه هستند. مردم و شهروندان زمانی که به دنبال تغییر هستند لحظه هائی را به دیدن نقاشی ها مجسمه ها، گوش دادن به موسیقی و استفاده از سایر خدمات فرهنگسراها می پردازند و واقع ارائه این خدمات فقط هزینه کردن نیست بلکه سرمایه گذاری است.

"در زندگی انسان هیچ کاری محترم تر و والاتر از فرهنگ نیست و آن چه ملت یک دنیا را مطرح می کند این بخش از زندگی است و فرهنگ و هنر نشانگر یک جامعه است. وجود مراکز فرهنگی در هر محله ای می تواند علاوه بر این که مانع از گرایش جوانان به سوی انواع انحرافات و ناهنجاری های اجتماعی شود با برنامه ریزی های مناسب موجب کشف و پرورش استعدادهای نهفته در شاخه های مختلف فرهنگی هنری نیز شود." (بهمن پور، ۱۳۸۸: مقدمه)

"فرهنگسراها در واقع یکی از مهم ترین اماکن فرهنگی به شمار می روند که به دلیل ارتباط نزدیک با خانواده ها می توانند بر روند فرهنگ سازی در خانواده موثر باشند و به دنبال آن بر فرهنگ عمومی جامعه تاثیر بسزا بگذارند. تاثیر این اماکن در گسترش فرهنگ انکار ناپذیر